

Croatica XXII (1991) — 35/36 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Mladen Subotić

**DJEČJA KNJIŽEVNOST HRVATSKE MODERNE
(recepcijski refleks)**

UDK 886.2

Dječja književnost hrvatske moderne čini u estetskom pogledu značajan pomak u odnosu prema književnosti koja joj je prethodila, prema književnosti koju su pokretali i afirmirali napredni hrvatski učitelji u polovici devetnaestoga stoljeća. Napredak je uvjetovan zamahom hrvatskog modernističkog pokreta i estetskom orijentacijom pisaca hrvatske moderne. Tri su književnika u krugu našeg istraživačkog interesa: Jagoda Truhelka, nastavljajući tradiciju književnosti utemeljene na idejama naprednog hrvatskog učiteljskog pokreta, objedinjuje društveno, pedagoško i literarno djelovanje; Ivana Brlić-Mažuranić, tvorac umjetničke bajke u našoj književnosti visokih estetskih vrijednosti; Vladimir Nazor, pisac različitih književnih žanrova, danas najčitaniji školski pisac.

Dječja književnost u nas nedovoljno je istraženo područje, bez obzira na obilje napisa o toj značajnoj književnoj pojavi, bez obzira na ozbiljnost pristupa i stvaralački napor autora. Svaka nova monografija u pokušaju da sistematizira i sintetizira ranije spoznaje otvara novi niz problemskih pitanja, nezaobilaznih u potpunijem sagledavanju problema.

Nedovoljno istraženosti dječje književnosti više je razloga. Osnovni su ipak relativno kasna afirmacija dječje književnosti kao samosvojne umjetnine i položaj dječje književnosti prema književnosti za odrasle. Naime, književno stvaranje djela namijenjenih djeci, ili pretežno djeci, a i njihova znanstvena verifikacija u povijesti i teoriji književnosti, drži se, nepravedno, manje važnim poslom.

U terminološkom određenju temeljnih pojmova koji se rabe u artikuliranju i znanstvenom tumačenju dječje književnosti i njezina konteksta zapažaju se oprečnosti i sučeljavanja autora. Ta sučeljavanja ponekad su samo formalna, a vrlo često i suštinska. Iz neraščišćenih pojmovnih određenja proizlaze i različita viđenja značajnosti književnih pojava. Evo i nekoliko primjera:

U svakodnevnoj su upotrebi termini *Dječja književnost* i *Književnost za djecu*. Jedni autori u ovoj terminološkoj razlici vide samo sinonimiju, a drugi tim različitim izrazima upozoravaju na namjenu te književnosti i apostrofiraju njezina autora.

Uočavamo i slijedeće sintagme kojima se određuje značenje tim književnim pojavama:

- ozbiljna književnost i dječja književnost,
- književnost ozbiljnih pisaca i dječja književnost,
- književnost za odrasle i dječja književnost,
- prava književnost i književnost za djecu,
- ozbiljna književnost nasuprot prigodnoj didaktičkoj književnosti, itd.

U svim tim i takvim pojmovnim određenjima prepoznatljiva je tendencija verifikacije dječje književnosti kao manje važne pojave, jer suprotan pojam pravoj književnosti ne može biti dječja nego neka neprava ili kriva, ozbiljnoj neozbiljna, velikoj književnosti mala, itd.

Prihvatljiva je Barčeva teza o književnosti kao jedinstvenoj pojavi. Pisci koji žele stvoriti vrijedno književno djelo moraju s jednakom ozbiljnošću pristupati poslu bez obzira na namjenu stvaralačkog čina. Tom tvrdnjom se ne negiraju one osobitosti koje dječja književnost u svojoj suštini nosi. Razlike su vidljive u svim onim odrednicama koje razlikuju djetinjstvo od zrele čovjekove dobi, kako u egzistencijalnim i esencijalnim potrebama, tako i u reagiranju na te potrebe u komunikaciji s umjetničkim djelom.

Uvažavajući navedene tvrdnje opredjeljujemo se za termin dječja književnost, svjesni i nekih nepreciznosti koje taj termin u sebi može sadržavati.

U stručnoj i znanstvenoj literaturi nailazimo na različita markiranja začetaka dječje književnosti. Te razlike proizlaze iz različitih koncepata gledanja na dječju književnost: da li je to književnost koja je namijenjena samo djeci ili ona koja je namijenjena odraslima a rado je čitaju i djeca; ili su to pak ona djela koja imaju univerzalnu vrijednost, a odrasli su u njima uočili značajne odgojno-obrazovne mogućnosti pa su ih preporučivali djeci.

Druga relevantna, gotovo nezaobilazna pretpostavka za određivanje početka odnosno pojave dječje književnosti jest položaj djeteta u društvu.

U razmatranju suodnosa ovih odrednica nastanka dječje književnosti možemo pratiti umjetničke fenomene i znanost o tim fenomenima od antičkih umjetnika i znanstvenika do današnjih dana. U svim proteklim razdobljima, postojao je i kontakt djece s njom, neorganiziran ili organiziran. No, kako je raslo zanimanje za dijete kao sui generis, rasle su potrebe za stvaranjem posebnog profila književnih djela koja će zadovoljiti dječju prirodu u svim njenim bitnim određenjima. S tim u vezi Rudolf Franjin Magjer početkom stoljeća piše:

»Moderna omladinska knjiga imade svoj opstanak zahvaliti školi Rousseau — Bazadevoj i Filantropistima, otkad je Joachim Campe napisao prema poznatom djelu Defoea spis za mladež »Robinson der Jungere«, zatim Kristian Salzman niz pripovijedaka . . .«.¹

Kao počeci naše dječje književnosti spominju se rane molitvene knjižice s naučno-pobožnim sadržajima, nešto prevedenih djela iz drugih književnosti, spominje se Reljković i njegovo uvođenje Ezopovih basni u školske sadržaje, Kačić i drugi. Nailazimo i na pitanje: ako polazimo od Reljkovića i Kačića, zašto ne i od Marulića, itd. U svemu tome može se naslutiti poistovjećivanje pučke i dječje književnosti.

Dalibor Cvitan hrvatsku dječju književnost omeđuje Petrom Preradovićem (1818) začetnikom i Dubravkom Ugrešić (1949) suvremenikom.

Najeminentniji teoretičari i povjesničari dječje književnosti početke njene u nas vežu uz pojavu naprednog hrvatskog učiteljskog pokreta, HPKZ, i pojavu dječjih literarnih listova. Središnje je ime u tome Ivan Filipović, koji je sa suradnicima (Skender i

¹ Rudolf Franjin Magjer, *U pjesmi i priči, Antologija hrvatske omladinske književnosti*, Osijek 1906, tisak i naklada Knjižare i knjigotiskare Ljudevita Szeklera, str. X.

Marija Fabković, Mijat Stojanović, Ljudevit Modec, Stjepan Basariček i dr.) osnovao HPKZ, pokrenuo časopise »Prosvjeta«, »Hrvatski učitelj«, »Napredak«.

S tim u vezi Rudolf Franjin Magjer zapisao je 1906. godine: »Naša hrvatska omladinska knjiga stala se tek zadnjih trideset godina razvijati kako je oživotvoren hrvatski pedagoško-književni zbor u Zagrebu«.

»Za procvat i razvitak hrvatske omladinske knjige najviše su pridonijeli pučki učitelji i učiteljice koji neumorno i nesebično rade na svakoj grani prosvjete i vrsni omladinski časopisi, koji su zapravo ogledalo lijepe hrvatske omladinske književnosti.«²

Hrvatska dječja književnost tog prvog razdoblja uvjetovana je okolnostima u kojima je nastala. Njen profil određivali su oni pedagoški i kulturni djelatnici koji su svoje stvaralačke napore pokazivali i u pedagoškom i u književnom stvaralaštvu.

Zamah naprednog učiteljskog pokreta i vidljivi rezultati tog zamaha očituju se u slijedećim idejnim usmjerenjima dječje književnosti:

— Pod utjecajem ilirskog pokreta napredni su učitelji pisali rodoljubive tekstove, a kako su bili nosioci ideja o potrebi širenja omladinske knjige, pisali su literarne tekstove za djecu i omladinu s istom tematikom i idejnom orijentacijom.

— Političke prilike u Hrvatskoj utjecale su na razvoj toga pokreta, pa se u općim i literarnim časopisima javljaju tekstovi s političkom tematikom.

— Permanentno je naglašavana potreba uvođenja hrvatskog jezika u škole i urede, umjesto nametnutog njemačkog jezika.

— Afirmirana je ideja da omladina dobije dobru knjigu na narodnom jeziku. Ivan Filipović 1865. godine piše »Tobolac raznoga ovijeca za dobru i primjerenu mladež naroda srpsko-ilirskog«, zalažući se za vjersku toleranciju i slogu Hrvata i Srba.

— Godine 1865. osniva se opće učiteljsko društvo u Hrvatskoj, Učiteljska zadruga, koje iste godine izrađuje i predaje Saboru Nacrt školskog zakona pod naslovom »Ustav pučke škole u trojednoj kraljevini«.

— Godine 1871. osnovan je HPKZ³ i počinje izlaziti časopis »Prosvjeta«.

² Isto, str. XI.

³ Hrvatski pedagoško-književni zbor osnovan je u Zagrebu 1871. godine. Osnivači su bili napredni učitelji: Ivan Filipović, Skender i Marija Fabković, Mijat Stojanović, Stjepan Basariček, Ljudevit Modec, Antun Truhelka i drugi.

— Za razvoj i djelovanje naprednog učiteljskog pokreta i dječje književnosti u tom sklopu značajne su opće učiteljske skupštine održane:

I. opća skupština u Zagrebu 1871.

II. opća skupština u Petrinji 1874.

III. opća skupština u Osijeku 1878.

Razvoj hrvatskog učiteljskog pokreta, pokretanje i izdavanje pedagoških i literarnih časopisa usmjeravano je i k unapređivanju pučke nastave kao pretpostavke unapređivanju zaostalog hrvatskog društva. To je dolazilo do potpunog izražaja pri donošenju školskih zakona i nastavnih planova i programa. Ova su dva pitanja nezaobilazna pri istraživanju razvoja dječje književnosti. Kao neposredna posljedica donošenja školskih zakona i inoviranih nastavnih programa dolazi do napretka:

- u položaju hrvatskog školstva u trojednoj kraljevini,
- u suodnosu škole, društvene uprave i crkve,
- u općem razvoju društva,
- u općem napretku učiteljskog pokreta,
- u razvoju pedagoške znanosti i njezinom oslobađanju od stare Herbartove škole,
- u modernizaciji nastave na materinskom jeziku,
- u prvom naglašavanju stvaralačkog ponašanja učenika u nastavnom procesu,
- u naglašavanju odgojne uloge književnosti u nastavi,
- u razvijanju umjetničkog ukusa,
- u stvaranju omladinske knjige uopće.

Na osnovi školskog zakona od 31. listopada 1888. godine i na osnovi Naredbe Kraljevske zemaljske vlade, Josip Kirin napisao je knjigu »Uređenje pučke nastave u krajevima Hrvatske i Slavonije s naputama o školskoj administraciji«. Iz kruga našeg interesa svakako su jasno definirane zadaće nastave materinskog jezika i književnosti koji upućuju i na razvoj dječje književnosti:

»Obukom u toj nauci treba da se učenici dovedu do toga da nauče valjano govoriti, čitati i pisati materinji jezik i da mogu razumjeti knjige, što su pisane prema njihovu shvaćanju...»

Čitankom koja je glavno sredstvo za obuku u jeziku uvode se učenici u narodnu književnost i razvija se narodna svijest, a štivima etičko-estetskog sadržaja bude se u njima čuvstva za ljepotu i dobrotu.⁴

⁴ Josip Kirin, *Uređenje pučke nastave u krajevima Hrvatske i Slavonije, s uputama o školskoj administraciji*, Zagreb 1909.

Nema sumnje da su obilježja dječje književnosti tog prvog razdoblja determinirana idejnim kretanjima učiteljskog pokreta, stoga joj je svrha nedvojbeno didaktička. Sve ono što je naglašavano u pokretu kao pedagoška, nacionalno-politička, socijalna ili etička norma našlo je literarnu interpretaciju s jasnim ciljem u omladinskoj knjizi. Sve slabosti uvjetovane položajem Hrvatske, kulturnom i civilizacijskom klimom, prelamale su se i u dječjoj književnosti.

Milan Crnković slabosti dječje književnosti tog prvog razdoblja objašnjava slijedećim činionicima:

»Nije dakle hrvatska dječja književnost prvog razdoblja bila slaba zato što su u njoj kao pisci prevladavali učitelji, nego su razlozi bili kompleksnije naravi, pri čemu su učitelji, onakvi kakvi su bili, samo pridonijeli svoj dio.

Vjerojatnije je da za slabosti hrv. dječje književnosti u tom razdoblju postoje višestruki razlozi, među kojima su dominantni: nerazvijenost hrvatske književnosti uopće u doba kada se stvaraju temelji dječje književnosti; nerazvijenost školskog sustava u Hrvatskoj i prvenstvena briga hrvatskog učiteljstva da se izvuče iz potčinjenosti kleru, da organizacijski i materijalno ojača, da se nastava podigne na višu razinu; nepovoljne političke prilike i trošenje snaga na unutarnje borbe i polemike; ovisnost o stranom (njemačkom) uticaju, nepoznavanje suvremenih dostignuća u evropskoj dječjoj književnosti i u vezi s tim pogrešno odabrani smjer; neraščišćeni pojmovi o pravnoj prirodi dječje književnosti; nesreća da ni jedan pravi pisac većeg formata nije imao sklonosti za doživljavanje dječjeg svijeta; činjenica da su isti ljudi ostali predugo na vodećim položajima relevantnim za određivanje smjera dječje književnosti (...); nedostatak književne kritike koja bi s ukusom i sigurno ocjenjivala i usmjevala hrvatske pisce koji su pisali za djecu«.⁵

Do razdoblja hrvatske moderne književnost je bila utilitaristička, bez obzira da li je služila teologiji, da li je bila u službi konstituiranja suvremene hrvatske nacije ili ukazivala na narodni život pa tako bila didaktična, patriotska, rodoljubiva.

Hrvatski modernistički pokret unosi značajnu prekretnicu u gledanju na ulogu književnosti u cjelini, a to se reflektira i na književnost namijenjenu djeci i omladini.

Nije nam cilj da podrobnije analiziramo genezu hrvatskog omladinskog pokreta. To su učinili povjesničari. Izložiti ćemo prema, njihovim saznanjima, osnovne domašaje tog pokreta:

⁵ Milan Crnković, *Hrvatska dječja književnost*, Školska knjiga, Zagreb 1978; str. 161.

- pokret doprinosi mijeni kulturne svijesti hrvatskog društva,
- doprinosi formuliranju i propagiranju ideje o pripadanju hrvatskog naroda širokom kulturnom krugu europskom i svjetskom,
- pokret je donio novi koncept hrvatske kulture otvorenog tipa,
- pridonio je formiranju novog tipa kritičke svijesti,
- uspostavljen je novi odnos prema europskim kulturama,
- pokret doprinosi ostvarivanju programske ideje o kulturnoj uzajamnosti Hrvata, Slovenaca i Srba te izravnoj suradnji njihovih pojedinaca i grupa u časopisima,
- doprinosi podizanju pučke naobrazbe i popularizaciji umjetnosti,
- pokret uvodi novi tip uređivanja časopisa, što predstavlja značajan domet.

Prihvatljiv je zaključak Vide Flaker⁶ da pokret kao čisto književni nije unio u hrvatsku književnost ništa toliko novo, što u začecima, elementarno pa i u gotovim oblicima, već nije bilo prisutno u književnom stvaranju devedesetih godina. No, taj zaključak ne isključuje činjenicu da je pokret svojim konačnim rezultatima usmjeravao stvaraocima pravih književnih vrijednostima, da je kao pokret imao snažnu motivacijsku i mobilizacijsku ulogu, da je služio kao jasan putokaz generaciji nastupajućih pisaca. Naglašavana je pobuna protiv utilitarizma u književnosti, težnja da se književnost uzdigne do razine harmonije forme i sadržaja. Taj osnovni postulat hrvatske moderne prepoznatljiv je u djelima pisaca, i onih koji su bili neposredno uključeni u pokret i onih koji su formalno ostali izvan njega. Prepoznatljiv je i u djelima dječjih pisaca.

U tom kontekstu usmjeravamo pažnju na tri pisca koji čine značajan pomak u razvoju naše dječje književnosti:

1. Jagoda Truhelka — nastavljač tradicije HPKZ i dječje književnosti tê programske orijentacije, ali s višim umjetničkim domašajima;
2. Ivana Brlić-Mažuranić — tvorac umjetničke bajke u našoj književnosti visokih estetskih vrijednosti;
3. Vladimir Nazor — čije jedno stvaralačko razdoblje započinje s pojavom hrvatske moderne, a koji kasnije postaje tipičan školski pisac.

⁶ Vida Flaker, *Časopisi hrvatskoga modernističkoga pokreta*, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, Izdavački servis: Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1977; str. 64—69.

JAGODA TRUHELKA — prožimanja društvenog, pedagoškog i literarnog djelovanja

Građanska, profesionalna i literarna biografija Jagode Truhelke vidljivo je determinirana vremenom i društvenim okolnostima u kojima je rođena i u kojima se razvijao njezin emocionalni, intelektualni i stvaralački profil.⁷

Truhelka pripada piscima za djecu i omladinu s kraja prošlog i prve polovice ovog stoljeća koji su pod snažnim utjecajem hrvatske moderne afirmirali ovu do tada nedovoljno razvijenu književnu pojavu.

Rođena je, odrastala je, intelektualno i emocionalno sazrijevala u vrijeme modernističkog pokreta s jasnim tendencijama nacionalnog osvještavanja, društveno-političkog prosperiteta i stvaranja kulturnog identiteta.

Život u obitelji, u kojoj je dominantnu riječ imao otac, napredni hrvatski učitelj, podrijetlom Čeh, veliki pristalica sveslavenskih ideja, vidljivo je utjecao na Jagodino nacionalno i vjersko oblikovanje, razvijanje i osvještavanje.⁸ Utjecaji kojima je u to vrijeme bila podložna iskazivat će se stalno u njenom stvaralačkom radu, kako literarnom tako i u stručno-pedagoškom.

Pokretanje i stalno izdavanje značajnih pedagoških publikacija, okupljanja naprednog učiteljstva u staleška udruženja, u redovne učiteljske skupštine, objavljivanje službenih stavova u proglasima i rezolucijama postaju zapaženom formom društvenih zbivanja.

Problematizirana pitanja društvenog razvitka Hrvatske, pedagoška teorija i školska praksa, književna pitanja i odgajanje umjetničkog ukusa koja su naglašavana u omladinskom modernističkom pokretu, u pokretu i djelovanju naprednih učitelja, u rezolucijama učiteljskih skupština, u komunikaciji i korespondenciji Jagode Truhelka sa suvremenicima našli su teorijsku, stručnu i znanstvenu interpretaciju u njenim djelima. Navodimo neka značajnija:

⁷ Jagoda Truhelka, rođena u Osijeku 1864. godine. Osnovnu školu i gimnaziju pohađala je u Osijeku, učiteljsku školu u Zagrebu. Kao učiteljica radila je na djevojačkim školama u Osijeku, Zagrebu, Gospiću, Banjaluci i Sarajevu. Odlaskom u mirovinu vraća se 1925. godine u Zagreb, gdje je živjela do kraja života, 1957. godine. Uz svakodnevni pedagoški praktični rad aktivan je društveni radnik, pisac brojnih pedagoških publikacija i beletrističkih tekstova.

⁸ Antun Truhelka, rođen u Zbraslavu (Češka). Po nagovoru Ivana Filipovića dolazi u Hrvatsku i uključuje se u napredni učiteljski pokret. Učiteljevao je u Virovitici, Valpovu i Osijeku. Sudjelovao je u osnivanju HPKZ. Pisao je u Smilju od prvog broja do smrti. Tragično je preminuo u Osijeku 1877. Značajan je njegov doprinos razvoju dječje književnosti.

1. *Što da čitaju naše mlade djevojke*, Napredak, Zagreb, 24/1893, br. 11;
2. *Hrvatski materinski jezik u domu i školi*, Napredak, Zagreb, XXXV/1894, br. 8—16;
3. *Uzgoj umjetničkog ukusa*, Napredak, Zagreb, XXXVII, br. 11—12 i 41—44;
4. *U carstvu duše*, R. Bačić, Osijek 1910;
5. Pisma Jagode Truhelke:
 - a) Davorinu Trstenjaku (dva pisma, 1908 i 1909);
 - b) Mariji Jambrišak (pet pisama, od 1903 do 1927);
 - c) Zdenki Marković (dvadeset i tri pisma, od 1902 do 1940).

Zanimljivo je usporediti Truhelkin teorijski rad i manifestiranje teorijskih postavki u književnom djelu.

Godine 1910. kada Truhelka ima 44 godine, bogato profesionalno i literarno obrazovanje, podosta životnog iskustva, priznat profesionalno pedagoški i društveni rad, a i priznat literarni rad, prihvatila se značajnog posla — sintetiziranja i sistematiziranja svojih društvenih, filozofskih, pedagoških, literarnih, religioznih, estetskih i etičkih pogleda i načela.

Tekst *U carstvu duše*⁹ u obliku pisama je zapravo odgovor iskusne učiteljice na stvarna (ili fiktivna) naivna, ali sadržajna pitanja desetogodišnje djevojčice (postojeće ili izmišljene).

Na prvo njeno takvo naivno pitanje: »Reci mi, kako bi mogla da budem dobra?« odgovor glasi: »Ako provodiš život lijep!« Prvo pitanje i odgovor na njega dao je ton cijeloj knjizi, svim tim pismima. U ostalim pismima razrađujući temu iz prvog, slijede refleksije o bitnim društvenim, estetskim i etičkim problemima vremena u kojem živi i stvara.

Poslije opsežnih razmatranja odnosa učiteljice i učenice, iznesena je konstatacija koja proizlazi iz Truhelkina poimanja umjetnosti, a to je: »prvi i pravi izvor ljepote je priroda«. Od prirode se počinje, a na nju se dalje nastavljaju povjestice, naše pjesme i lijepe knjige.

Niže se čitava serija pitanja: Što je život? Što je to moja duša? Što je sreća? Odgovori su filozofski: priroda, svijet, vlastita duša. To su dvije knjige u kojima će svaki misaoni čovjek naći mudrost, spoznaju života i svoju svrhu u njemu. Objektivni svijet subjektivno se doživljava. »Civilizacija je dakle tehnička vlast čovjeka nad prirodom, dok je kultura u prvom svom značenju vlast čovjeka nad vlastitom prirodom. Vlast u tom carstvu duha

⁹ Jagoda Truhelka, *U carstvu duše*, *Listovi svojoj učenici*, Naklada Knjižara Radoslava Račića, Osijek 1910.

podijelile su između sebe naročito dvije sile: mišljenje i čuvstvovanje.«

Kultiviranje samoga sebe najpreči je posao svakog misaonog čovjeka, a iz toga proizlazi ideal obrazovane ličnosti: »Pod obrazovanim čovjekom podrazumijevamo čeljade prosvjetljena uma, plemenita srca i k tomu ugladenih spoljašnih navada«. Svrhom odgoja smatra »... da služimo istini, vršimo dobro i radimo lijepo — jer djetinja je duša prazan list. Ona je slijepa. U njoj sile spavaju čvrstim snom«. Tri su, prema Truhelki, sile duše: mišljenje, čućenje, htijenje. O odnosima mišljenja, osjećanja i htijenja, o fantaziji koja preinačuje istinu i tako se igra sa spoznajama, o govoru kao prometnom sredstvu misli, vrlo su zanimljiva, za ono vrijeme čak i vrlo napredna razmišljanja.

O odnosima materijalnog i duhovnog, o zadovoljenju idejnih i drugih potreba, o primarnim i sekundarnim čuvstvima, spoznaje spisateljice u skladu su sa stavovima iznesenim u *Rezoluciji III učiteljske skupštine*: »Zadovoljavajući potrebama svoje tjelesnosti valja da je čovjek umjeren i razborit. Duša nikada ne smije slijepo da poslušna, već treba dobro razmisliti, je li potreba opravdana i može li joj se zadovoljiti, da ne povrijedi kakvu višu duševnu potrebu.«

Permanentno se naglašava unutrašnja duševna samodisciplinacija. Čovjekova čuvstva (želja, nada, radost, bojazan, smilovanje, sućut) odgojem se mogu razvijati i oplemenjivati.

Razmišljanje o interesima temelji se na domašajima psihološke znanosti s kraja stoljeća: »Što nas zanima to obično i ljubimo. Zanimanju je najprije vrelo u potrebi, no potrebe može da nestane, ali ljubav će ostati. Takva je ljubav čista i bezinteresna.«

Jedno pismo u cijelosti posvećeno je razvijanju umjetničkog ukusa. Ukus, naš, drži Truhelka, podupiru mašta, čuvstva i razum. Tri pojave sačinjavaju uzorak estetskoga dopadanja: harmonija — sklad, euritmija — sumjerenost, proporcija — razmjera. Sve se to slijeva u jedan jedinstveni dojam.

Poveći prostor u pismima posvećen je glorificiranju prirode i čovjeka u njoj. »Ko prirodu osjeća, onome je ona neiscrpno vrelo estetskoga uživanja.« U odnosima čovjeka i prirode spisateljica traži izvorišta umjetničkog stvaralaštva pa kaže: »Čovjek nije samo stvoren da spozna i ljubi ljepote u djelima prirode, on je sposoban da je sam proizvede. To biva u umjetnosti.«

Zaključak razmišljanja o umjetnosti proizlazi iz Jagodinih filozofijskih i religijskih uvjerenja, a i iz uvažavanja estetičkih spoznaja idealističke književne teorije:

»I tako pouzdano možemo uzeti da svaka prava umjetnost na koncu konaca traži u zadnjim konsekvencama idealni svijet vječne istine, ljepote i dobrote, prauzrok i pravo biće, jedino i neprolazno — Boga.«

O poeziji je izrečeno nekoliko vrlo zanimljivih sudova. Navest ćemo neke od njih:

»Jedna od najčistijih biljega poezije je radost, čista i ne-sebična radost, sa svim pojavama unutrašnjeg i spoljašnjeg života«.

»Pravi pjesnik je bogoduh«.

»Poezija je plod genija, ali bez rada ne možeš je proizvesti«.

»Ko je sebi do konca starosti sačuvao sposobnost, da pojave života zaodjene sjajem poezije, tomu život nikada nije dosadio ni omrznuo«.

»Pjesnički je govor prije svega zoran, on slika i crta«.

»Muzička strana pjesničkog jezika jest ritam«.

Uz dobru knjigu stoje atributizacije: najbolji prijatelj, savjetnik, ugodno društvo, prava utjeha, učiteljica djetinjstva, drugarica zrelosti, razbibriga i utjeha naše starosti. Lijepa nas knjiga prenosi u svijet slobodnog stvaranja. Upute kako treba čitati (s olovkom u ruci i stalno) i danas su aktualna u metodici nastave čitanja.

Izbor knjiga koje treba preporučiti našoj mladeži u porodičnom i školskom odgoju i obrazovanju pokazuje obrazovanost i književni ukus J. Truhelke. Evo što preporučuje nastavnica jezika i književnosti:

- *Novi zavjet* — korijen svega našega unutrašnjeg života, moralnoga i čuvstvenoga,
- Epikur — moralke,
- Razmatranje Mark-Aurelova,
- Seneka — pisma
- Aristotel — *Etika, Poetika i politika*
- Platon — *Dijalozi*
- Plutarh — *Biografije*,
- Ciceron — *O prijateljstvu i O dužnostima*
- Homer — *Ilijada i Odiseja*,
- Sofoklo — *Antigona*,
- Euripid — *Ifigenija*,
- Eishil — *Prometej*,
- Kempeski — *Stope Hristove*,
- *Narodne pjesme*,
- Hektorović — *Ribanje i ribarsko prigovaranje*,
- Vetranović — *Remeti*,
- Zoranić — *Planine*,
- Gundulić — *Osman, Dubravka, Suze sina razmetnoga*,
- *Pismarica fra Milovana*,
- Reljković — *Satir*.

Za Truhelku je rečeno da pripada trećoj generaciji iliraca. Zbog toga nije čudno što posebni prostor u odabiru pisaca koje treba dati mladom naraštaju pripada patriotskoj literaturi iliraca i njihovih sljedbenika: Preradoviću, Mažuraniću, Šenoj, Markoviću, Kumičiću, Đalškom, Vojnoviću. Dalje, bez posebnog sistema navode se: Turgenjev, Tolstoj, Ožogowska, Sjenkijević, Dante, Shakespeare, Cervantes.

U duhu idealističke filozofije i kršćanske religioznosti raspravlja se o etičkim načelima koja vladaju u društvu, o dobroti i ljepoti, o radu, slobodi i stvaralaštvu. Posebno se zalaže za emancipaciju žene u društvu.

Književna djela Jagode Truhelke, svako na svoj način, sadrže proklamirane ideje (filozofske, sociološke, etičke i estetske) iznesene u navedenom i djelomično analiziranom djelu. Pokušat ćemo to pokazati u knjizi *Zlatni danci*.

Knjiga *Zlatni danci* dio je trilogije koju čine *Zlatni danci* (1918), *Bogorodičine trešnje* (1929) i *Dusi domaćeg ognjišta* (1930), a sastoji se od niza priča o sretnom djetinjstvu. Svaka priča za sebe predstavlja određenu cjelinu, a sve skupa, poput mozaičkih kamenčića, jednu izvanrednu sliku sretnog djetinjstva, lociranu u određeni prostor i vrijeme. No, to što se događa junacima Truhelkinih pripovijedaka u knjizi *Zlatni danci*, što se događa s njima, oko njih i u njihovim glavama i duši, događa se općenito svoj djeci.

Junake ovih pripovijedaka: Anicu, Ćiru i Dragoša, djecu osječkog učitelja iz Labudove ulice, susrećemo u svim situacijama koje prate građansku porodicu s kraja prošlog stoljeća. Susrećemo ih u toplom obiteljskom domu u Labudovoj ulici, ali vrlo često i na ulici, u igri i pustolovinama karakterističnim za taj uzrast, u školi, na izletima u šumu, vrtove, voćnjake, vinograde. Zatječemo ih u hvalisanju, »sitnim lažima«, bezazlenim krađama voća. Promatramo njihova ponašanja u međusobnim odnosima, u odnosima prema roditeljima, rodbini, sluškinjama, prosjacima, ljudima posebnih zanimanja (obrtnici, umjetnici, vodari, truljari). Vjerski blagdani i proštenja zahtijevaju posebnu ozbiljnost i dostojanstveno ponašanje. Zanimljivo je vidjeti Truhelkine junake i u takvim prigodama.

U građenju tkiva priče, u slikanju nosilaca radnje, njihovih postupaka i psihičkih reagiranja, Truhelka je polazila od svojih načela posebno istaknutih u tekstu *U carstvu duše*. U prvom pismu tog teksta, rečeno je, učenica postavlja pitanje učiteljici: Kako da budem dobra, a odgovor glasi »Bit ćeš dobra ako provodiš život lijep!«

U teorijskim raspravama Truhelka govori o patriotizmu, o religiji, umjetnosti, radu, druženju, milosrđu, jeziku, umjetničkom ukusu, o ravnopravnosti muške i ženske omladine.

Sva ta raspravna pitanja iz njezinoga teorijskog rada našla su svoju literarnu interpretaciju u njenim književnim djelima.

Rodoljublje, toliko potrebno i naglašavano u vremenu s kraja prošlog stoljeća očituje se u vrlo različitim oblicima. Vidimo ga u učiteljevu nastavnom radu, u predavanjima i komunikaciji s učenicima, u pričanju povijesnih priča u obitelji za zimskih večeri, u kojima se veličaju nacionalni junaci. Dječaci u improviziranim dječjim igrama rekonstruiraju poznate povijesne događaje, oponašaju povijesne ličnosti i s njima se identificiraju. Ne propušta se prilika odgojnog utjecaja i usmjeravanja k nacionalnim vrijednostima. U igri i radu pjevaju se rodoljubive pjesme, posebno *Lijepa naša domovino* i *Slavonijo zemljo plemenita*.

Kršćanska religioznost J. Truhelke, naglašavana i obrazlagana u teorijskim raspravama, provlači se kroz književna djela. Kršćanska etika vidi se u svekolikom dječjem življenju. Odlazak na vjerske obrede, u crkvu i na proštenja, redovite molitve prije jela i spavanja, uz bolesničke postelje. Poslije svakog sitnog djetinjeg »grijeha«, na djelu ili u mislima, dolazi do pokajanja. Odrasli ličnim primjerom pokazuju koje norme ponašanja proizlaze iz kršćanske etike.

Umjetnost, u svim pojavnim oblicima, zaokuplja pažnju Jagode Truhelke i u teorijskim raspravama i u literarnom oblikovanju određenih ideja. Proklamirano načelo o prirodi kao najvećem umjetniku dokazuje se u svakom dijelu knjige *Zlatni danci*. Opisivanje ljepota svakog godišnjeg doba, vrta i voćnjaka u svako doba, opis kumine bašče, obale Drave načičkane vodenicama, zreli vinogradi i berbe, oslikava sjedinjenost čovjeka s prirodom. »Gdje priroda prestaje nastavlja čovjek«. Svaka ljepota zapažena u prirodi obogaćuje se djetinjom maštom, a tu su počeci njihova stvaralaštva.

Pričanje narodnih priča u različitim prilikama, pjevanje narodnih pjesama, recitiranje stihova eminentnih pisaca, uvođenje u muzičku umjetnost od djetinjstva, likovna portretiranja u obitelji, temelje se na Truhelkinim estetskim i etičkim stajalištima.

Značenje umjetnosti u odgoju djece, u razvijanju umjetničkog ukusa dokazuje se na konkretnim primjerima (čitanje odabrane knjige, sviranje djela vrhunske muzičke umjetnosti, portretiranje majke, razgledanje monumentalnih arhitektonskih rješenja, ljepote pokreta u plesu uz klasičnu muziku). Priroda treba da je izvor umjetnosti, umjetnost jest djelo prirode i nadarenih pojedinaca, ali bez rada nema pravih umjetničkih ostvarenja.

Rad se inače u Truhelkinim razmišljanjima pretežno tretira kao etička kategorija. U *Zlatnim dancima* veliča se rad i djece i odraslih. Pokazuje se marljivost mrava, radinost pčela, produktivnost obrtnika, stvaralaštvo umjetnika. Vrijednim rukama daju se različiti epiteti. Aničine ruke su u pletenju još pomalo nespretne, bakine su neumorne, čak ni noću nemaju mira, a mamine zlatne

u svakom poslu. Kao i u umjetnosti s radnim navikama treba početi vrlo rano. U radu, u umjetnosti, u kulturi i obrazovanju dječaci i djevojčice su ravnopravni. Zadovoljstvo koje pruža rad, radosti stvaranja kao i sva druga duševna zadovoljstva pretpostavljaju se tjelesnim užicima.

Druženje je vrlina dobra čovjeka. Kao pretpostavke uspješnom druženju javljaju se: razumijevanje, suradnja, tolerancija, suosjećanje, milosrđe, pomoć u svakoj prilici i neprilici. U *Zlatnim dancima* nekoliko priča kao osnovni motiv ima druženje. Tu je druženje koje proizlazi iz porodičnih odnosa, druženje djece iz susjedstva i ulice. Kao najbolji primjer u ovom slučaju ističe se druženje triju djevojčica različitog društvenog statusa (Anica, Melanka i Milica). Javljaju se tu i sitne izopačenosti koje proizlaze iz različitog društvenog položaja, kao nedostatak razumijevanja, suosjećanja i milosrđa bogate Melanke prema siroti Milici i dječaku bez roditelja. No i ovdje poslije nedopustivog postupka dolazi do neke vrste kajanja. Milosrđe se najbolje pokazuje u odnosu imućnih i moćnih prema sirotinji. Kao suprotnost milosrđu javlja se oholost moćnih.

Većina literarnih poruka Jagode Truhelke sadrži visoku estetsku kvalitetu. Neke su pak građene na jasnim didaktičkim pretpostavkama. No čini mi se da i takvi dijelovi bitno ne umanjuju vrijednost cjeline.

Književno djelo Jagode Truhelke bez pravih je razloga zaobiđeno u nastavnim planovima i programima osnovnih škola. Mislim da za njeno uvođenje u programe osnovne škole, posebno razredne nastave, postoje i književnopovijesni i estetski razlozi.

IVANA BRLIĆ-MAZURANIĆ

Uspoređujući književno stvaralaštvo Jagode Truhelke i I. Brlić-Mazuranić¹⁰ Matko Peić ustvrđuje da su kritičari prema Brlićki bili i suviše darežljivi, a prema Truhelki škrti. Potom iznosi vlastiti sud:

»Istog talenta, a različitog profila, ove se dvije vrijedne spisateljice ne isključuju, nego upotpunjuju. Autorica *Priča iz davnina* — književna je bajalica, a autorica *Zlatnih danaka* književna je slikarica.«¹¹

¹⁰ Ivana Brlić-Mazuranić, rođena u Ogulinu 1874. godine u poznatoj obitelji Mažuranić. Umrla je u Zagrebu 1938. godine. Napisala je prvi hrvatski dječji roman *Čudnovate zgode Šegrta Hlapića*. Čudesna knjiga *Priče iz davnine* osigurala joj je veliki književni ugled u našoj i svjetskoj dječjoj književnosti. Pisala je za djecu pjesme, pripovijetke i crtice, a objavila je i avanturistički roman *Jaša Dalmatin, potkralj Gudžerata*.

¹¹ Matko Peić, *Slavonija — Književnost*, Izdavački centar »Revija«, Osijek 1984, str. 161.

Pođe li tragom ove tvrdnje i znanstveno je artikulira, analitičar će imati podosta posla. Naime, valja utvrditi što su kritičari (suvremenici i sljedbenici) o njima rekli, jer je bibliografska građa o njima golema i odista različita.

Nalazimo npr. i tvrdnje, i to dokazane, da je i I. Brlić-Mažuranić i slikarica, a ne samo bajalica:

»Brlićka posve jasno insistira i opredjeljuje se za vizualno kao bitno, predstavljajući se kao ličnost koja sve doživljuje gotovo isključivo u slikama ... Njezin dodir sa svijetom, prema tome, nije ništa drugo do stvaranje jedne ogromne slikovnice, čiji bogati spektar slika stalno teče pred njezinim očima, a umjetnost kao fenomen ljudskog duha samo je umijeće literarnog transformiranja te slikovnice u adekvatnu riječ.«¹²

Ova tvrdnja ne negira već samo proširuje tvrdnju M. Peića. Njegovu tvrdnju potvrđuje i samoodređenje vlastite poetike i namjene književnosti koje je izrekla I. Brlić-Mažuranić govoreći o »zakonu srca« u književnom stvaranju. Između ostaloga ona kaže:

»Kada je počela dorašćivati četa moje djece i kada se u njih pojavila običajna u to doba želja za čitanjem, učinilo mi se ujedamput da sam našla točku, gdje se moja želja za pisanjem izmiruje s mojim shvaćanjem dužnosti.«

Iza ovoga slijedi drugo:

»Moja djeca žele čitati — koja radost za mene da i na tom polju budem njihovim provodičem, da im otvorim vrata k onom *bajnom šarolikom svijetu* u koji svako dijete stupa čitanjem — da njihove bistre i ljubopitne očice svrnem na one strane života koje želim da najprije uoče i da ih nikada s vida ne izgube.«¹³

Ozbiljna književna kritika utvrdila je da su domašaji ove spisateljice u književnosti daleko nadrasli njezine didaktičke proklamacije o otvaranju »bistrih i ljubopitljivih« očiju i zadovoljenju interesa vlastite djece. Ako i jest bila namjera autorice pisati za vlastitu djecu s određenim pedagoškim ciljem, okolnosti su utjecale da se ta namjera oplodi mnogo kvalitetnijim stvaralačkim činom i umjetničkim rezultatom. Evo koje su okolnosti na to utjecale:

— izrazito povoljna kulturna, posebno literarna klima u roditeljskom domu obitelji Mažuranića,

¹² Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, 5, Liber, Mladost, Zagreb; str. 221.

¹³ *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zora, Zagreb, knjiga 73, str. 183.

- isto ili gotovo isto stanje u porodičnom domu Brlića,
- mogućnosti korištenja bogatih biblioteka s domaćim i stranim djelima i u jednom i u drugom domu,
- poznavanje nekoliko stranih jezika i mogućnosti korištenja literature na tim jezicima,
- poznavanje antičke filozofije i nacionalne tradicije,
- izravna komunikacija i korespondencija s eminentnim ljudima suvremene društvene, političke, kulturne i vjerske datosti,
- neosporan autoričin talent.

Da je I. Brlić-Mažuranić bajalica nedvojbeno potvrđuju *Priče iz davnine*. U njima je spisateljica postigla svoj najviši literarni domet. Građu za *Priče iz davnine* koristila je iz slavenske mitologije i narodnog stvaralaštva. Promatrajući svijet oko sebe autorica maštovitom kombinatorikom preobličuje i transformira životnu u umjetničku istinu. To postiže nizanjem dinamičnih slika prirode (bila je veliki zaljubljenik u prirodu) i snagom slikovitosti jezika kojega karakterizira: jednostavnost rečenične fraze, jasnoća, izvanredna dinamika, tečnost pripovijedanja, naglašena ritmičnost rečenice, uspješna ovladanost zvučnim vrijednostima jezika i lirskom intonacijom.

Bogatstvo sadržaja slavenske mitologije, raznovrsnost i bogatstvo fabularnosti narodnog stvaralaštva u nas zanimali su I. Brlić-Mažuranić u svim pojavnim oblicima, ali se nikada nisu našli u gotovim ili sličnim literarnim ili jezičnim oblicima u *Pričama iz davnine*. Priča je njezina, samosvojna, autentična. Zbog toga je Dalibor Cvitan s pravom ubraja u pisce za djecu koje karakterizira mitski semantički subjektivitet (priča, fabula, akcija, značenje — diktat bića). Takvim pjesnicima biće diktira priču sa značenjem, ili bolje rečeno, pokret prema značenju.

Mnogi su se kritičari našli zapitani čitajući njene *Priče* ... što je u njima realističko, a što fantastično (izmišljeno)? Odgovori se svode na konstatacije da su i fantastične namjere dio stvarnosti kao i najopipljivije činjenice, da fantastična bića imaju realistička utemeljenja, da je fantastično u odnosu na realno moguće (i nužno) smjestiti i artikulirati u individualno autorovo biće, u vremenski kontekst, u prostorne okvire. Prema tome sasvim je očito da je I. Brlić-Mažuranić oživljavajući likove iz slavenske mitologije i narodnog stvaralaštva, imala na umu i čitalačku publiku koja će u njezinim pričama prepoznavati i osjećati vlastitu tradiciju. Narodnu tradiciju iskazanu u narodnom stvaralaštvu (pričanju) prepoznajemo kao bajku, a zapisanu i preoblikovanu, fiksiranu kao trajnu, bez mogućnosti daljnje prerade u pričanju, definiramo kao priču.

Razvojni put stvaranja umjetničke bajke zapisivanjem i prestrukturiranjem narodne bajke moguće je slijediti na primjerima

eminentnih literarnih imena. Braća Grim sebe nazivaju samo zapišivačima narodnih bajki. No, vidljiv je njihov rad na preinaci tih bajki. Oni svjesno izostavljaju pouke i moraliziranje, ublažuju zastrašujuće situacije u novoj kompoziciji radnje, mijenja se položaj glavnog junaka (koji je u narodnoj bajci lice iz naroda).

Ispreplićući realno i fantastično Andersen oživljava stvari, u radnju uvodi biljke i životinje, dajući tako bajkama nova obilježja.

Carroll u *Alisi u zemlji čudesa* ne polazi od narodne bajke već fantastičnu priču prilagođuje djetinjoj mašti. I konačno u 19. stoljeću dolazimo do znanstvene fantastike Julesa Verna.

U tom kontekstu potrebno je sagledavati umjetničku bajku (priču) Ivane Brlić-Mažuranić, ali prije svega u kontekstu hrvatske dječje književnosti. Didaktička namjera autorice da svojoj djeci otvori vrata k bajnom šarolikom svijetu oživljavanjem mitskih događaja i fantastičnih likova slavenske mitologije, otvara novo pitanje o funkcionalnosti fantastičnog u priči. Da li je fantastično sredstvo za prenošenje neke poruke ili pouke, da li je to kulisa koja doprinosi dojmljivosti namjene pričanja ili štogod drugo?

S tim u vezi Branimir Donat piše:

»Kod Ivane Brlić-Mažuranić elementi čudesnog poprimaju vitalno značenje, jer oživljavaju mitsku podlogu i tako naknadnu pouku, onaj moral, uklapaju u samu akciju pripovijedanja, dajući priči mitsku snagu, ali istodobno i racionalnu obradu, a ne racionalistički komentar.«¹⁴

U svim prilikama kad elementi čudesnog postaju najbitniji elementi djela, razotkrivaju se egzistencijalni i esencijalni problemi borbe dobra i zla, dakle univerzalni problemi umjetnosti.

Ivana Brlić-Mažuranić, slikarica i bajalica, u skladu s interesiranjima hrvatske moderne za slavensku mitologiju, stvorila je *Priče iz davnine* pune čudesnog i realnog, utemeljene na nacionalnom, ali i nadnacionalnom, dakle univerzalnom. Ljepota priče i ljepota jezika kojim je priča ispričana uvjetovali su atributizacije koje se uz njeno ime stavljaju: hrvatski Andersen i dr.

VLADIMIR NAZOR

Jedno razdoblje svog književnog stvaralaštva Nazor omeđuje godinama 1896. i 1916, što se približno poklapa s vremenom književnosti hrvatske moderne. U tom razdoblju, kako autor piše u »Večernjim bilješkama« javlja se novi čovjek koji je napisao *Sla-*

¹⁴ Branimir Donat, *Približavanje beskraju*, Nolit, Beograd, 1979, str. 89.

*venske legende, Živanu, Hrvatske kraljeve, Medvjeda Brundu, Velog Jožu, Nove pjesme, Utvu...*¹⁵

To je samo dio iz bogate književne baštine velikog pjesnika, ali značajan. U suglasju s vremenom i intencijama hrvatske moderne, pjesnik se (ne nalazeći sebe u novom vremenu) vraća u hrvatsku prošlost, tražeći svoje ideale. *Slavenske legende*, očito nastale pod utjecajem knjige Natka Nodila *Religija Srba i Hrvata*, čine prvotno iznenađenja, potom osvježenje i oduševljenje.

»Pesnikovo osnovno raspoloženje u *Slavenskim legendama* je idilično; ta idiličnost dala im je neku mekotu, toplotu, nežnost: to je drugovanje s cvećem, travkama, šumama, šumama, to je traganje za ljubavlju, njenim smislom, lepotom i njenom opojnošću.«¹⁶

Zanimljivo je da je Nazor već u ovom ranom razdoblju svoga stvaranja vrlo uspješno utkao u pjesničko tkivo svoje filozofske, životne i pjesničke poruke, svoja pjesnička kretanja na relaciji prošlost — sadašnjost — budućnost. Njegovo vlastito određivanje prema svijetu oko sebe, prema etičkim pitanjima, prema naciji, prema čovjeku pjesniku i pjesništvu, prema odnosu čovjek — priroda — umjetnost, put je u traženju sebe, ali ne deklarativno već poetski.

Za pisce koji u svom stvaralačkom opusu posežu u prošlost i traže inspiracije u fantastičnom svijetu mita i bajke nameće se klasično pitanje poetike: koju vrstu fantastike pisac unosi u svoje književno djelo, kakav je položaj realnog u sklopu fantastičnog, kakvi su odnosi realne i nerealne stvarnosti.

Za Nazora je rečeno da se u njegovu djelu mogu pronaći svi oblici, sve vrste fantastike. Što se tiče gradnje priče s obzirom na odnose stvarno — fantastično, Nazor pokazuje veliku stvaralačku raznovrsnost. U nekim pričama cijela se radnja događa u objektivnoj stvarnosti, a za čuda se nalaze razložna objašnjenja, a u drugim slučajevima pak cjelokupna stvarnost je fantastična. Postoje i primjeri ispreplitanja objektivne i čudesne stvarnosti u kojima lica vidimo i u jednoj i u drugoj stvarnosti.

Iz periodizacije vlastitog literarnog opusa, iz bibliografske građe Nazorovih djela i onoga što je o njima napisano, vidljivo je da je pedesetogodišnje intenzivno stvaranje ovog pisca prolazilo

¹⁵ Vladimir Nazor, rodio se u Postirama na Braču 1876, a umro u Zagrebu 1949. godine. Ubraja se među najplodnije hrvatske pisce. Pisao je lirske i epske pjesme, pripovijetke, romane, putopise, dnevnik. U prvim pjesničkim zbirkaama sa zanosom pjeva o prirodi, zemlji i čovjeku, radujući se ljepotama i vrednotama života. Cijelog života Nazor je vjerovao u pobjedu dobra nad zlom.

¹⁶ Tode Čolak, *Portreti iz novije hrvatske književnosti*, Knjiga prva, »Petar Kočić«, Beograd; str. 145.

kroz zaista bitno različita vremenska i prostorna okruženja. U poznatim vremenskim okruženjima Nazor se literarno okušavao u zaista raznolikim oblicima iskazivanja svoje poetske filozofije, poetike, životne i umjetničke istine, svoga pogleda na život i svijet koji spoznaje i u kojem sebe prepoznaje. Na predlošku njegova književnog djela može se pratiti raznolikost rodova i vrsta hrvatske književnosti, tematsko motivsko ustrojstvo književnosti u različitim vremenima, a i velike mogućnosti hrvatskog jezika u njegovoj estetskoj funkciji. Na predlošku Nazorova djela može se pratiti povijesni razvoj hrvatske književnosti: književnost u vremenu rasplamsavanja hrvatskog omladinskog modernističkog pokreta, književnost hrvatske moderne, književnost između dvaju ratova, ratnu i poratnu našu književnost, sve do pedesetih godina, do Nazorove smrti.

Pored literarne vrijednosti, raznovrsnost Nazorove literarne produkcije u pogledu sadržaja i forme i njezino bogatstvo, opsežnost, učinili su Nazora jednim od najčitanijih pisaca. Nazivaju ga tipičnim školskim piscem.

Zastupljenost nekog pisca u nastavnim programima i udžbenicima govori o estetskoj vrijednosti njegova književnog djela, a pruža i mogućnost uvođenja učenika u svijet književnosti na relevantnim i reprezentativnim predlošcima. Nazor je pravi primjer za to.

Evo kako je Nazor zastupljen u aktualnom nastavnom programu osnovne škole:¹⁷

I. razred: *Konjanik* (lirika); II. razred: *Zlatna lađa* (lirika); III. razred: *Noćno sunce* (epika), *Bijeli jelen* (lektira); IV. razred: *Nađena djevojčica* (lirika), *Min-Čang-Lin* (epika); V. razred: *Halu-gica* (epika), *Pepeljuga* (drama); VI. razred: *Čamac na Kupu* (lirika), *S partizanima* (epika); VII. razred: *Titov »Naprijed«* (lirika), *Požar* (epika), *Velj Jože* (lektira); VIII. razred: *Galiotova pesen* (lirika), *Priče iz djetinjstva* (lektira).

Na zadanim umjetničkim sadržajima učenici se školskom interpretacijom (prema kognitivnim mogućnostima) uvode u znanstvene sadržaje. Do kraja osmog razreda treba da usvoje slijedeće:

LIRIKA

Tema, motiv i ideja

Motivi lirske pjesme (pejzažni, intimni, općeljudski).

Kompozicija

Pjesničke slike povezane istim motivom (slobodni i vezani stih); kompozicijska priroda lirske pjesme (stih, strofa); pjesnička

¹⁷ Plan i program odgoja i osnovnog obrazovanja, Jezično-umjetničko područje.

slika i njezine značajke: sustav odnoša među pjesničkim slikama: ton i osjećaji pjesme.

Ritam

Ritmotvorni elementi lirske pjesme; sklad ritma, tona i osjećaja lirske pjesme.

Jezik i stil

Značajke pjesničkog jezika: slikovitost i emocionalnost (metafora, alegorija i simbol kao sredstva slikovitog izražavanja). Osnovne značajke pjesničkog jezika narodne lirske pjesme i umjetničke pjesme.

Vrsta

Intimna i refleksivna pjesma. Narodna i umjetnička lirika — sličnosti i razlike, lirika u književnom jeziku i dijalektalna lirika.

EPIKA, DRAMA

Tema i ideja

Tematsko-idejna osnovica epskog djela.

Fabula

Fabulativno-kompozicijska razina epskoga.

Lik

Psihološka karakterizacija lika (psihičke karakteristike, svjesna i podsvjesna stanja); pogledi, nazori i stavovi lika o životu i svijetu (o čovjeku, obitelji, društvu, klasi i sl.). Funkcija interijera u karakterizaciji lika, unutarnji monolog i njegova funkcija u karakterizaciji lika.

Jezi i stil

Humor, ironija, satira.

Vrsta

Poema (temeljne značajke); roman (temeljne značajke), tragedija (temeljne značajke).

Na predlošcima Nazorovih književnih djela moguće je učeničke uvoditi u liriku, epiku i dramu. Dobrom programskom definiranošću cilja i zadaća nastave književnosti, dobro strukturiranim problemskim pitanjima, koje nude sastavljači čitanki, i kreativnim radom nastavnika učenici upoznaju jedan isječak iz Nazorove literarne baštine. Ponuđeni korpus tekstova pruža mogućnost spoznaje tematskih krugova koji su zaokupljali piščevu pažnju kroz 50 godina, idejnu usmjerenost njegova književnog djela, raz-

nolikost forme u kojoj je iskazivao svoja životna i poetska uvjerenja i stavove. I konačno, neki Nazorovi tekstovi iz ponuđenog korpusa izuzetan su prilog potpunijem razumijevanju Nazorove građanske, profesionalne i literarne biografije.

Dobro organizirani panoramski nastavni sati lirike, epike i drame omogućuju sintezu i sistematizaciju znanstvenih sadržaja, koje propisuje nastavni program i o Nazoru i o književnosti uopće.

POPIS KORISTENE LITERATURE

1. Jelica Belović-Dzikovska, *Naša omladinska literatura*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1897.
2. Milan Crnković, *Hrvatska dječja književnost*, Školska knjiga, Zagreb 1978.
3. Milan Crnković, *Dječja književnost* (VI izdanje), Školska knjiga, Zagreb 1980.
4. Dalibor Cvitan, *Vječnotraž*, Antologija hrvatskog pjesništva za djecu, Radnički univerzitet »Radivoj Cirpanov«, Novi Sad 1975.
5. Tode Čolak, *Portreti iz novije Hrvatske književnosti*, knjiga prva, »Petar Kočić«, Beograd 1976.
6. Grupa autora: *Ivana Brlić-Mažuranić*, Zbornik radova, Mladost, Zagreb 1970.
7. Vida Flaker, *Časopisi hrvatskoga modernističkog pokreta*, Znanstvena biblioteka HFD, Sveučilišna naklada, Liber, Zagreb 1977.
8. Ranka Jindra, *Jagoda Truhelka*, Školske novine, Zagreb 1982.
9. Rudolf Franjin Magjer, *U pjesmi i priči*, Antologija hrvatske omladinske književnosti, Tisak i naklada Knjižare i knjigotiskare Ljudevita Szeklera, Osijek 1906.
10. Vladimir Nazor, *Sabrana djela* (1876—1949—1976), Mladost, Zora, Liber, Zagreb (izbor).
11. Matko Peić, *Slavonija — književnost*, Izdavački centar »Revija«, Osijek 1984.
12. *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zora, Zagreb, knjiga 73 i 107.
13. Rade Prelević, *Poetika dječje književnosti*, Mala biblioteka, Pogledi, Mostar 1979.
14. Dragutin Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Zagreb 1929.
15. Miroslav Sichel, *Književnost moderne*, Povijest hrvatske književnosti (knjiga V), Liber, Mladost, Zagreb.
16. *Treća obća hrvatska učiteljska skupština u Osijeku, rujna 1878*, Izdao Centralni odbor hrvatskih učiteljskih skupština, u Zagrebu 1878.
17. Jagoda Truhelka, *Sto da čitaju naše mlade djevojke*, Napredak, Zagreb 34/1893, br. 11.
18. Jagoda Truhelka, *Hrvatski materinski jezik u domu i školi*, Napredak, Zagreb XXXV/1894, gr. 6—16.
19. Jagoda Truhelka, *Uzgoj umjetničkog ukusa*, Napredak, Zagreb XXXVII/1896, br. 11 i 12, te 41 i 42.
20. Jagoda Truhelka, *U carstvu duše*, Listovi svojoj učenicu, Naklada knjižara Radoslava Bačića, Osijek 1910.

ZUSAMMENFASSUNG
DIE KINDERLITERATUR DER KROATISCHEN MODERNE —
Vladimir Nazor beginnt seine künstlerische Tätigkeit auf dem Höhe-

Drei Autoren der Kinderbücher in der kroatischen Moderne werden in diesem Aufsatz dargestellt.

Jagoda Truhelka hat ihre ästhetische Konzeption auf den Ideen der fortschrittlichen kroatischen Lehrerbewegung gegründet und in ihrer Arbeit gesellschaftliches Engagement (Frauenvereine), pädagogische Tätigkeiten (theoretische und praktische Förderung des Schulwesens) und literarisches Schaffen vereinigt hat.

Ivana Brlić-Mazuranić, auch kroatischer Andersen genannt, hat das Kunstmärchen in der kroatischen Literatur begründet und affirmiert und auch als erste wahrhaftige Vertreterin der kroatischen Kinderliteratur angesehen.

Vladimir Nazor beginnt seine künstlerische Tätigkeit auf dem Höhepunkt der kroatischen modernistischen Bewegung und in der Manier der kroatischen Moderne. In seiner fünfzigjährigen literarischen Arbeit hat sich Nazor in verschiedenen thematischen Kreisen erprobt, in der Affirmierung verschiedener poetischer Ideen, in der Mitteilung verschiedener Lehren und Botschaften, so daß er auf diese Art und Weise zum typischen Schulautor geworden ist.